

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล¹

The Meaning of “Ploo” in Motherhood Transitional Ritual in Malay Society in Satun Province

ซาราท วัฒนะ² และคณะ

Saroh Wattana and et al.³⁻⁵

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษา ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 24 คน ประกอบด้วย กลุ่มโต๊ะบัตัน กลุ่มผู้หญิงที่เคยผ่านพิธีกรรมซึ่งกำลังเตรียมตัวเป็นแม่ และสมาชิกในครอบครัว คนมลายูเชื่อว่า “พลู” เป็นพืชพิธีกรรมที่มีความ

¹บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุซงญนิต์เรื่อง พลูในพิธีกรรมของกลุ่มคนมลายูสตูล มหาวิทยาลัยทักษิณ 2563

²นิสิตปริญญาเอก สาขาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ติดต่อได้ที่: wattanasarah3@gmail.com

³Ph.D. Program in Cultural Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, e - mail: wattanasarah3@gmail.com

⁴รองศาสตราจารย์ ดร.พรพันธุ์ เขมขุนาศัย สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ติดต่อได้ที่: K.khemkhunasai@gmail.com

⁵Associate Professor Dr. Pornphan Khamkhunasai, Doctor of Philosophy Program in Cultural Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, e - mail: K.khemkhunasai@gmail.com

⁶อาจารย์อนันท์ พุฒิโชติ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ติดต่อได้ที่: anin@tsu.ac.th

⁷Lecturer Anin Phutthichot, Program in History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, e - mail: anin@tsu.ac.th

⁸รองศาสตราจารย์ ดร.พัชลิน จินนุ่น สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ ติดต่อได้ที่: phatchalinj@hotmail.com

⁹Associate Professor Dr. Phatchalin Jeennoon, Program in Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, e - mail: phatchalinj@hotmail.com

เกี่ยวข้องกับผู้หญิงถึง 3 ช่วง คือ ช่วงเตรียมตัวจะมีลูกและในระหว่างตั้งครรภ์ ช่วงเด็กออกจากท้องแม่วันแรกจนถึงวันที่ 7 และช่วง 44 วัน หลังการคลอด “พลู” มีความหมายเกี่ยวข้องกับโต๊ะบิตัน ผู้หญิง และทารก 6 ประการ คือ 1) เป็นเครื่องบูชาบรรพบุรุษต้นตระกูลผู้เป็นต้นตำรับของความรู้ 2) เป็นสื่อแสดงการขอบคุณบรรพบุรุษที่ช่วยให้แม่คลอดลูกได้ง่ายและปลอดภัย 3) เป็นพืชสมุนไพรที่นำมาใช้รักษาอาการป่วยของแม่และทารก 4) เป็นสื่อทำนายเพศของทารกที่จะคลอดออกมา 5) เป็นสื่อที่ทำนายว่าแม่จะคลอดยากหรือง่าย 6) เป็นเสมือนเกราะป้องกันภัยสำหรับผู้หญิงที่กำลังตั้งครรภ์และทารก ด้วยเหตุนี้ “พลู” จึงยังคงเป็นส่วนสำคัญในการสร้างครอบครัวที่สมบูรณ์ของสังคมมลายู

คำสำคัญ: ความหมายพลู พิธีกรรม การเปลี่ยนผ่านความเป็นแม่ สังคมมลายูจังหวัดสตูล โต๊ะบิตัน

Abstract

This study aimed to study the meaning of “Ploo” in the transitional motherhood ritual in the Malaysian community in Satun Province. The data were collected using in-depth interviews of 24 key informants, Tok Bidan, women who had been through the rituals and are preparing to be mothers and family members. Malay believe that “Ploo” is the ritual plant. The “Ploo” is related to woman in three phrases as the stage of preparing to have a baby and during pregnancy, the stage of delivering newborn to the seventh day, and the stage of forty-four days postpartum. “Ploo” meaningful relationship with big push women and children for six reasons: 1) it is an ancestral origins authority of knowledge, 2) as the media expressed gratitude to ancestors who helped her give birth easily and securely 3) medicinal plants used to treat the symptoms of the mother and the baby 4) as predicting the sex of the babies are born, 5) as predicting whether women will be through difficult or easy birth, 6) as a shield, protection for women who are pregnant, and the baby, hence the 'betel' it still is the key to building a complete family of Malay society.

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

Keywords: The Meaning of Ploo, Rituals, Transitional Motherhood, Satun-Malay Society, Tokbidan

บทนำ

“พลู” เป็นพืชพื้นเมืองของภูมิภาคเอเชียใต้จนถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จัดเป็นพืชวงศ์ปiper ไทยมีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า Piper betle ลักษณะของใบแหลมคล้าย ใบโพ ผิวใบมัน เป็นไม้เถาหรือไม้เลื้อย มีรสค่อนข้างเผ็ดและฉุน มีหลายพันธุ์ (นันทวัน บุญยะประภัสร์ และ อรุณช โชคชัย เจริญพร, 2541: 60) ดังภาพประกอบที่ 1

ภาพที่ 1: ลักษณะของใบพลูที่พบมากและนิยมใช้ในพื้นที่จังหวัดสตูล

ที่มา: ชาระห์ วัฒนะ (2559)

ชาวบ้านนิยมกินใบพลูสีเขียวเข้มสด นำมาทากับปูนแดงเคี้ยวร่วมกับหมาก นอกจากนี้ พลูยังใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีมงคลต่าง ๆ (นิตยา พัดเกาะ, 2557: บทคัดย่อ) พลูจึงเป็นพืชพิธีกรรมที่มีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนมลายูสตูลมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากพิธีกรรมเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายโดยมีความเชื่อเป็นฐาน (กิ่งแก้ว อัครากร, 2558: 96)

สตูลเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ส่วนหนึ่งติดกับประเทศมาเลเซีย ความเป็นอยู่ของประชากรในจังหวัดเป็นแบบสังคมพหุลักษณะ มีความหลากหลายของวัฒนธรรม ผู้คนมีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ การใช้ภาษา คติ ความเชื่อ ที่มีลักษณะเฉพาะ (สุพล จินตเมฆา, 2563: 190) นอกจากนี้ยังมีลักษณะเป็นชุมชนชายขอบที่มีลักษณะพิเศษทางด้านชาติพันธุ์ ด้วยเหตุของการอยู่ร่วมกันของคนสองชนชาติคือ ชนชาติไทยและชนชาติมลายูซึ่งมีการผสมผสานและถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งกันและกันมาโดยตลอด (สุภาลักษณ์ ตั้งจิตต์ศิลป์, 2538: บทคัดย่อ) สายรากทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของชุมชนต่างชาติพันธุ์ อาจมองจากภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพแบบพื้นบ้าน ดังภูมิปัญญาด้านการดูแลสุขภาพมีหมอดำแยหรือที่ชาวมลายูมุสลิมเรียกว่าโตะบัตัน ล้วนมีสายรากที่เชื่อมโยงข้ามกลุ่มกันมาและยังคงสืบทอดจนถึงปัจจุบัน (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547: 75) เช่นเดียวกับคำบอกเล่าของโตะบัตันคนหนึ่งว่า

“...เมื่อพูดถึงหมอดำแยหรือโตะบัตัน เชื่อว่าส่วนหนึ่งมีต้นกำเนิดเดิมจากหมอดำแยที่เป็นพุทธ ความรู้และการปฏิบัติแบบเดิมที่นำมาใช้บางส่วนจึงมีความคล้ายคลึงกับของฮินดู พราหมณ์...”

(กระโหมะ บิลาอาบู, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

พิธีกรรมที่มี “พลู” เป็นองค์ประกอบสำคัญ เกี่ยวข้องกับผู้หญิง 3 ช่วง คือ 1) ช่วงเตรียมตัวจะมีลูก หมากพลูจะนำมาใช้ในการรักษามดลูก และในระหว่างตั้งครรภ์ ตลอด 9 เดือน เริ่มตั้งแต่ฝากครรภ์ ตกแต่งครรภ์ อาบน้ำ 7 เดือน และตอนเจ็บใกล้คลอด 2) ช่วงเด็กออกจากครรภ์วันแรกจนถึงวันที่ 7 ชาวบ้านเรียกว่าพิธีกรรมโกนหัว ประกอบด้วย พิธีตัดผมไฟหรือโกนหัวทารก พิธีรับขวัญหรือพิธีเปิดปากทารก พิธีไถวเปล และ 3) ช่วง 44 วันหลังการคลอด มีการนวดตัว และการอยู่ไฟ พลูที่ใช้ในแต่ละพิธีกรรมจะสื่อความหมายตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น เป็นเครื่องหมายบูชาบรรพบุรุษ และเป็นการแสดงการขอบคุณบรรพบุรุษที่ช่วยให้แม่และลูกปลอดภัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษานำแนวคิดสัญวิทยา (Semeology) มาเป็นเครื่องมือในการตีความและอธิบายความหมาย “พลู” โดยปรับใช้ในมุมมองกระบวนการสื่อความหมาย วิธีการสื่อความหมาย และปรากฏการณ์ของสัญลักษณ์ที่ปรากฏในวัฒนธรรมของมนุษย์ เพื่อทำความเข้าใจว่า ความหมายถูกสื่อออกมาได้อย่างไร (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545:

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

165 - 169) ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องผ่านความหมายแฝง (วรรณพิมล อังคศิริสรพ, 2544: 11) ความแตกต่างในการสื่อความหมายกับระดับการสื่อความหมายของปัจเจก และระดับวัฒนธรรม ซึ่งการสื่อความหมายในระดับวัฒนธรรมนั้นวัตถุทางวัฒนธรรมได้แฝงเอาความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในการให้ความหมายกับผู้คนในวัฒนธรรมนั้น ๆ ด้วย (สมเกียรติ ตั้งมโน, 2550: ออนไลน์) ดังนั้นแนวคิดสัญลักษณ์วิทยา จึงจำแนกความหมายออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับแรกความหมายโดยตรงของรูปสัญลักษณ์ ระดับที่สอง ความหมายโดยนัยของรูปสัญลักษณ์ และระดับสุดท้าย ความหมายในระดับวัฒนธรรม หรือมายาคติ (กิตติกรรณ์ นพอดมพันธ์, 2554: บทคัดย่อ) ซึ่งในแง่ของพลูจะเกี่ยวข้องกับความหมายทั้ง 3 ระดับดังกล่าว

การบูรณาการพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ในสังคมมลายูสตูลที่มี “พลู” เป็นองค์ประกอบ พบมากในอำเภอมือเมือง อำเภอควนโดน อำเภอลง และอำเภอควนกาหลง ดังภาพประกอบที่ 2

ภาพที่ 2: แผนที่แสดงอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสตูล ที่มีการใช้ “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่

ที่มา: ชาระห์ วัฒนะ (2559)

การเก็บรวบรวมข้อมูล เน้นในพื้นที่ 4 อำเภอ คือ อำเภอมือเมือง อำเภอกวนโดน อำเภอลง และอำเภอกวนกาหลง โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 24 คน ประกอบด้วย โต๊ะบิดันจำนวน 14 คน จาก อำเภอมือเมือง 10 คน อำเภอกวนโดน

3 คน และอำเภอกวนกาหลง 1 คน ผู้หญิงที่เคยผ่านพิธีกรรมนี้มาก่อน และผู้หญิงที่กำลังเตรียมตัวเป็นแม่ จำนวน 6 คน จากอำเภอเมือง 4 คน อำเภอกวนโดน 1 คน อำเภอละงู 1 คน และกลุ่มสมาชิกในครอบครัว จากอำเภอเมือง จำนวน 4 คน

“พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่

“การเปลี่ยนผ่าน” เป็นเสมือนจุดเปลี่ยน เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลง รวมถึงเป็นผลลัพธ์ร่วมด้วย ดังที่ Chick and Meleis (1986: 237 - 257) ได้ให้นิยามการเปลี่ยนผ่านว่า เป็นกระบวนการของการเคลื่อนหรือการผ่านจากสภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะหนึ่งของชีวิต เป็นการตอบสนองของบุคคลในระหว่างที่เผชิญการเปลี่ยนแปลง เช่นการตั้งครรภ์ การคลอดลูก การตาย การสูญเสีย ส่วนคำว่า “ผู้หญิง” และ “ความเป็นแม่” เป็นมโนทัศน์ที่ถูกนำมาผูกเข้าไว้ด้วยกันอย่างเหนียวแน่น ในการคลอดลูกแต่ละครั้ง ผู้เป็นแม่และทารกเองจะต้องผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดระยะเวลา 9 เดือน เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะใหม่เพื่อรองรับสถานะ ความเป็นแม่ที่สมบูรณ์ โดยบริบทความเป็นแม่จะแสดงให้เห็น 3 ช่วง และจะมีพลูเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละช่วง อันประกอบด้วยช่วงแรก ช่วงการเตรียมตัวเพื่อมีลูกและในระหว่างตั้งครรภ์ ช่วงที่สอง ช่วงหลังคลอดจนถึงวันที่ 7 และช่วงสุดท้าย คือ ช่วง 44 วันหลังการคลอด

ช่วงการเตรียมตัวเพื่อมีลูกและการเตรียมในระหว่างตั้งครรภ์

1. การเตรียมตัวเพื่อมีลูก ในสังคมมลายูสตูลมีผู้หญิงบางคนต้องการมีลูกแต่ไม่สามารถมีลูกได้ มีความพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้ตั้งครรภ์ จึงทำการรักษากับหมอบ้านโดยใช้สมุนไพรเพื่อปรับสมดุลให้มีความพร้อม จะได้มีโอกาสในการตั้งครรภ์สูงขึ้น โดยโต๊ะบีดันจะเตรียมใบพลู อ่านดูอาลงไปในใบพลู แล้วให้คนที่มาหาเพื่อขอให้มีลูกนำกลับไปรับประทานคู่กับสมุนไพรที่โต๊ะบีดันจัดเตรียมไว้ นางอาซานะ สามารถ กล่าวว่า

“...มีหลายคนมาหาเพื่อขอให้มีลูก สาเหตุที่แท้จริงแล้ว เพราะว่าคน ๆ นั้นมดลูกต่ำหรือมีปัญหาเรื่องมดลูกนั่นเอง โต๊ะบีดันก็จะปรับมดลูกโดยการให้กินยาสมุนไพร เมื่อปรับเรื่องมดลูกได้แล้ว โอกาสที่จะตั้งครรภ์ก็มีสูง และขั้นตอนนี้จำเป็นต้องใช้พลูด้วยอย่างแน่นอน...”

(อาซานะ สามารถ, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

2. การเตรียมในระหว่างตั้งครรภ์ ในระหว่างการตั้งครรภ์จะมีกิจกรรมที่มีการใช้พลู เริ่มด้วยการฝากครรภ์และการตกแต่งครรภ์ พิธีกรรมการอาบน้ำ 7 เดือน การเจ็บครรภ์ก่อนคลอด และสุดท้ายกรณีเกิด “ท้องลม” หรือ “ท้องมาน” รายละเอียดแสดงดังนี้

2.1 การฝากครรภ์และการตกแต่งครรภ์ โดยระยะเวลาเริ่มต้นในการฝากครรภ์นั้น จะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ บางพื้นที่มีการฝากครรภ์ตั้งแต่เดือนแรกที่ยังว่าตั้งครรภ์ ดังที่นางมะ บิลาอาบู กล่าวว่

“...การฝากครรภ์จะเริ่มตั้งแต่เดือนแรกที่ยังว่าตั้งครรภ์ โดยการไปหา โต๊ะบิดัน (หมอบ้านที่จะทำคลอด) เพื่อไปฝากครรภ์ เมื่อเริ่มเข้าเดือนที่ 4 จึงจะเริ่มตกแต่งครรภ์ด้วยการบีบนวด จำนวน 2 ครั้งต่อเดือน จนถึงเดือนที่ 9 จะมีการเตรียมเชี่ยนหมากเพื่อยืนครุหมอ เป็นสัญลักษณ์ของการฝากครรภ์อย่างจริงจัง...”

(มะ บิลาอาบู, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

ในขณะที่บางพื้นที่จะเริ่มฝากครรภ์ช่วง 3 เดือน ดังที่ นางกอรี แอหนู่ม ให้ข้อมูลว่

“...จะเริ่มรับฝากครรภ์ตอนอายุครรภ์ 3 เดือน แต่ชุดหมากพลูจะนำไปมอบให้โต๊ะบิดัน เพื่อใช้เป็นเครื่องบูชาครุหมอต่อนก่อนจะคลอดครั้งเดียว แต่ตอนฝากครรภ์ก็จะอ่านดูอาอ (บทขอพร) เดาะรก เพื่อให้คลอดง่าย รกไม่ติด...”

(กอรี แอหนู่ม, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

และนางบานูน เหล่ทองคำ ให้ข้อมูลว่

“...ในช่วง 3 – 4 เดือน จะไม่รับฝากครรภ์ก่อนเพราะครรภ์ยังอ่อนมาก จะเริ่มรับฝากครรภ์ตอนช่วงท้อง 5 เดือน เมื่อฝากแล้วก็จะเริ่มบีบนวดไปด้วยเลย...”

(บานูน เหล่ทองคำ, สัมภาษณ์: 19 ตุลาคม 2559)

ในขณะที่บางพื้นที่ไต่ะบิตันจะไม่กำหนดอายุครรภ์และจำนวนเงิน ให้เป็นสิทธิในการตัดสินใจของผู้ตั้งครรภ์เองในการฝากครรภ์ ดังที่นางตีมะ สุกลา ให้ข้อมูลว่า

“...จะเริ่มฝากครรภ์ ตอนประจำเดือนหยุด แล้วแต่ว่าคนที่ตั้งครรภ์จะสะดวกมาหาหมอช่วงไหนก็ได้ไม่กำหนด เพราะจะเป็นการเข้าใจว่าหมอจะเก็บเงินค่ารักษาจากคนตั้งครรภ์เสียอีก เพราะค่าแรงในการรักษานั้นแล้วแต่จะให้ตามศรัทธา เมื่อตั้งครรภ์ได้ 6 เดือน ไต่ะบิตันจะเริ่มดูหัวเด็ก เพราะ ช่วง 6 - 7 เดือนนั้น เด็กจะหันหัวลงแล้ว ...”

(ตีมะ สุกลา, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

2.2 พิธีกรรมการอาบน้ำ 7 เดือน เป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่องกันมา คนมลายูสตูลในอดีตส่วนใหญ่จะถือว่าขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนเริ่มแรกของการฝากครรภ์อย่างจริงจัง ดังคำบอกเล่าจาก นางริยะ หลังปูเต๊ะ ว่า

“...เมื่อทำพิธีอาบน้ำ 7 เดือน จะมีการจัดทำนุหรี (งานบุญ) มีไต่ะละบัย ร่วมกันอ่านดูอาอ (บทขอพร) ในขณะที่ผู้หญิงที่กำลังตั้งครรภ์อยู่นั้น ไต่ะบิตันจะให้หนังฟงเสือกมูมหนึ่งของบ้าน แล้วเอากระเจงที่ใส่หมาก พลุ 3 ใบ และอุปกรณ์จำเป็นอย่างอื่นไปทำพิธีต่อไปจนเสร็จ...”

(ริยะ หลังปูเต๊ะ, สัมภาษณ์: 17 ตุลาคม 2559)

ในขณะที่บางพื้นที่ เช่น พื้นที่ตำบลควนขัน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล คนที่เป็นผู้นำครอบครัวมีบทบาทในพิธีอาบน้ำ 7 เดือนมาก ดังคำบอกเล่าของนายยาหมาด เจ๊ะเงะ ได้ให้ข้อมูลว่า

“...พิธีอาบน้ำตอนผู้หญิงตั้งครรภ์ 7 เดือนจะทำสำหรับการตั้งครรภ์ครั้งแรกเท่านั้น เป็นประเพณีของคนรุ่นไต่ะเนแนแน (บรรพบุรุษ) ทำสืบทอดกันมา มีความเชื่อว่าจะได้ลูกที่กตัญญู ประสบความสำเร็จในชีวิต จะมีการทำนุหรี (งานบุญ) ตอนทำพิธีไต่ะละบัยจะนั่งเป็นวงกลมไม่น้อยกว่า 10 คน อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบด้วย หมากพลู 3 คำ มะพร้าว 1 ลูก สะบ้า 1

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

อัน ดอกไม้ที่มีอยู่ตามบ้าน 7 ชนิด ทั้งหมดใส่ลงไปในถาดกลมใบหนึ่ง ส่วนหมากพลู ข้าวสาร เทียน 1 เล่ม ด้ายดิบ จะใส่ลงไปในกระจง ลักษณะของพลูจะวางซ้อนกัน แล้วพับเข้าหากัน ลูกสาวทั้ง 4 คนของผมเมื่อแต่งงานและมีลูกคนแรก ก็จะทำพิธีอาบน้ำเจ็ดเดือนให้ทุกคน...”

(ยาหมาด เจ๊ะงะ, สัมภาษณ์: 20 ตุลาคม 2559)

เครื่องประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ “พลู” ดังภาพประกอบที่ 3

ภาพที่ 3: เครื่องประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ “พลู”

ที่มา: ชาระห์ วัฒนะ (2559)

เช่นเดียวกับนางบาซี บิลยะแม โต๊ะบิตันชาวอำเภอควนกาหลง ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการอาบน้ำ 7 เดือน ว่า

“...จะรับทำพิธีอาบน้ำ 7 เดือน โดยให้คนที่ตั้งครุฑเตรียมหมากพลูมาเอง เมื่อก่อน เวลาตั้งคราด (ตั้งราด) ใช้ ข้าวสาร รูปเทียนด้วย เวลาจุดเทียนจะออกซื้อเจ้าที่เจ้าทางเพื่อให้ทำคลอดออกมาได้อย่างง่ายดาย ทุกวันนี้จะใช้พลู หมาก และยาเส้นเท่านั้น โดยใส่พลูในขัน เป็นเลขคี่ไม่เกิน 7

ใบแล้วแต่สะตวก บางช่วงพลูหายากมาก หากไม่มีจริง ๆ ไม่ต้องพาก็ได้...”

(บาชี บิลยะแม, สัมภาษณ์: 24 ตุลาคม 2559)

จำนวนพลูและวิธีการในการประกอบพิธีกรรมนั้นแตกต่างกันในแต่ละบริบทของพื้นที่ เช่น นางสาว บิลอาบู ให้ข้อมูลว่า

“...เมื่อจะมีการอาบน้ำ 7 เดือน ก็จะเตรียมหมากพลู 1 คำ เงิน 12 บาท ใส่ไว้ในกระจกวด ส่วนเทียนจะจุดก่อนอาบน้ำจุดไว้เฉย ๆ แล้วโต๊ะบิตันก็จะอ่านคฺออ (บทขอพร) เพื่อขอพรให้ปลอดภัย...”

(สาระ บิลอาบู, สัมภาษณ์: 18 พฤศจิกายน 2559)

ส่วนนางฮินตน อาดำ ให้ข้อมูลว่า

“ตอนจะอาบน้ำ 7 เดือน จะให้เอาผ้าผืน (ผ้าถุงของสามีคนที่ตั้งครรภ์) พามาถูครกก่อน แล้วใช้ใบพลู 7 ใบ นำมาขยำ ๆ แล้วใส่ลงไปในขันน้ำใบนั้น เพราะเชื่อว่าจะปลอดภัย”

(ฮินตน อาดำ, สัมภาษณ์: 10 พฤศจิกายน 2559)

ในขณะที่ นางเหนียว อินธนู โต๊ะบิตัน ชาวพุทธ ซึ่งศึกษาวิชาโต๊ะบิตันจากคนมลายูสงขลา ให้ข้อมูลว่า

“...ตอนอาบน้ำ 7 เดือน จะใช้ลูกอม (โองใบเล็ก ๆ) 1 ใบ แล้วจับพลูใส่ลง 3 ใบ แต่ก่อนเริ่มพิธีอาบน้ำ 7 เดือน ต้องนำพลูใส่ในเทียนหมาก (เครื่องบูชาหมอ) ก่อน...”

(เหนียว อินธนู, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

จากการลงพื้นที่ ผู้ศึกษาพบว่า สังคมมลายูสตูล มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ในระยะหลัง พิธีกรรมอาบน้ำ 7 เดือน ไม่เป็นที่นิยมมากนัก ด้วยสาเหตุบางประการ ดังที่ นางสาวปี สลิมัน ให้ข้อมูลว่า

ความหมาย “พลุ” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

“...ในการประกอบพิธีกรรม เมื่อก่อนใช้พลุ แต่ปัจจุบันไม่ได้ใช้พลุแล้ว เพราะช่วงหลัง ๆ มานี้ ทั้งหมากทั้งพลุมันขัด (หายาก) เดียวนี้ก็มีแกง จึงมองว่า เพราะเมื่อไม่มีของ จึงจะใช้ก็ได้ไม่ใช้ก็ได้...”

(ปี สลิมัน, สัมภาษณ์: 18 ตุลาคม 2559)

ส่วนนางติมะ สุกลา ให้ข้อมูลว่า

“...เมื่อก่อน รับทำพิธีอาบน้ำ 7 เดือนบ่อย แต่ปัจจุบันลดลงเหลือน้อยมาก 100 คน อาจมีสัก 1 คนที่จะให้มาทำพิธีอาบน้ำ 7 เดือนให้ บางคนมองว่าเป็นสิ่งที่ล้าสมัยแล้ว เมื่อศาสนาเข้ามามีบทบาทในชุมชนมากขึ้น...”

(ติมะ สุกลา, สัมภาษณ์: 19 ตุลาคม 2559)

2.3 การเจ็บท้องก่อนคลอด เมื่ออายุครรภ์เกือบครบ 9 เดือน จะมีประเพณีปฏิบัติของคนสมัยก่อน หญิงตั้งครรภ์จะมีการเตรียมตัวคลอดล่วงหน้า ดังคำบอกเล่าของนางฮาซานะ สามารถ ถึงภาพในอดีตของคนมลายูสตูล

“...คนสมัยก่อนเมื่อรู้ว่าจะตั้งครรภ์ก็จะใช้ใบเตยसानเป็นกระจง เตรียมไว้สามใบ สำหรับของแม่เด็ก พ่อเด็กและโต๊ะบีดัน ทั้งสามใบจะใส่ข้าวสารลงไป โต๊ะบีดันจะปั้นเทียนเองแล้วใส่ลงไปอย่างละ 1 เล่ม ด้ายดิบ ม้วนแล้วใส่ลงไป วางหมากพลุลงไปใบละ 1 คำ เงินกระจงละ 12 บาท เมื่อเริ่มมีอาการเจ็บใกล้คลอด ก็จะเริ่มก่อไฟใส่ใบขนาด โต๊ะบีดันเมื่อมาถึงก็จะรับกระจงคราด เมื่อมีอาการเจ็บมากขึ้นก็จะเริ่มจุดเทียน โต๊ะบีดันจะกล่าวคาถา เพื่อขอให้มาช่วยลูกหลาน เมื่ออ่านเสร็จก็จะดับเทียนลง แล้วรีบเอาควั่นเทียนนั้นมาลูบที่ใบหน้าของโต๊ะบีดันเอง...”

(ฮาซานะ สามารถ, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

ในขณะที่บางชุมชนในพื้นที่ตำบลลุง อำเภอมือเกรง จะมีการเตรียมชุดหมากพลุเพื่อรอคลอดด้วยเช่นเดียวกัน แต่จะแตกต่างกันในลักษณะและรูปแบบการใช้ ดังคำบอกเล่าของนางเกียะ สมายัย

“...เมื่อก่อนพอถึงเวลาจะคลอด มีการเตรียมกระจงคราด (ชุดบูชาครู หมอ) ใส่เหรียญละ 1 บาท 5 เหรียญ เทียน 1 เล่ม ด้ายดิบ 1 ม้วน ใส่ข้าวสารลงไปแล้ว ปักเทียน พลุซ้อนกัน 3 ใบคว่ำลง หมากใส่ลงไปข้าง ๆ พลุ แล้วนำไปให้กับโต๊ะบิดน ทำพิธีต่อไป”

(เกียะ สมายัย, สัมภาษณ์: 17 ธันวาคม 2559)

พลุที่ใช้เตรียมเมื่อใกล้คลอดจะมีสองชุด ชุดที่ 1 คือพลุในชุดเครื่องบูชาหมอจะมีองค์ประกอบอื่นร่วมอยู่ด้วยและส่วนใหญ่พลุชุดนี้จะใช้ตลอดจนสิ้นสุดพิธีกรรม 44 วัน หลังคลอด และพลุอีกชุดหนึ่ง คือพลุที่เตรียมเพื่อเป็นยารักษาเพื่อให้คลอดง่ายซึ่งจะมีหลากหลายรูปแบบ ดังที่นางสาระ บิลอานู ให้ข้อมูลว่า

“...คนที่มีการเจ็บใกล้คลอด จะมีการเตรียมพลุไปขอยาที่หมอบ้านทั่วไปก่อน หากเริ่มมีอาการปวดครรภ์เล็กน้อย ก็จะไปหาหมอกินยาให้คนที่ตั้งครรภ์เคียวเองทันที ครั้งละ 1 คำ โดยเตรียมไว้ทั้งหมด 3 คำ...”

(สาระ บิลอานู, สัมภาษณ์: 18 ตุลาคม 2559)

นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังพบว่ามีการใช้พลุอีกลักษณะหนึ่งตอนใกล้คลอดเพื่อเป็นการทำนวยาวแม่จะคลอดยากหรือง่าย โดยใช้พลุในลักษณะการโยงโต๊ะละ (ประกอบด้วยหมาก พลุ เทียน ผูกกันไว้) ที่หลังคา โดยโยงลงมาให้ตรงกับคนตั้งครรภ์ที่กำลังนอนรอเพื่อจะคลอด หากหัวพลุห้อยลง แสดงว่าจะคลอดง่าย แต่ถ้าหางพลุห้อยลง แสดงว่า จะคลอดยาก ซึ่งพบเฉพาะในพื้นที่หมู่บ้านปาเต๊ะ หมู่ที่ 6 ตำบลเจ๊ะบิลัง อำเภอมือเก็ง ดังคำบอกเล่าของ นางกอรี แอหนู่ม

“...ช่วงหลัง ๆ มา ไม่ใช้พลุแล้ว แต่สมัยโต๊ะ (ยาย) ของเขาซึ่งเป็นหมอตำแยด้วยเช่นกันจะมีการใช้พลุทุกครั้ง ใส่หมากพลุจำนวน 1 คำ แล้วใช้โยงโต๊ะละ...”

(กอรี แอหนู่ม, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

ในสังคมมลายูสตูล นอกจากจะใช้พลูเป็นสัญลักษณ์ในสัญญาณต่าง ๆ แล้ว กรณีจะคลอดยากมีการใช้ลักษณะความแหลมคมของปลายใบพลูมารักษาด้วย ดังคำบอกเล่าของนางมุหิบ๊ะ โส๊ะสัน๊ะ

“...โต๊ะบิตันจะเอาปลายของใบพลูใส่เข้าไปในปากของหญิงตั้งครรภ์ที่คลอดยาก เพื่อให้เกิดการเรอซึ่งเชื่อว่าจะทำให้คลอดง่ายขึ้น...”

(มุหิบ๊ะ โส๊ะสัน๊ะ, สัมภาษณ์: 20 ตุลาคม 2559)

2.4 กรณีท้องมานหรือท้องนอกมดลูก แม้ทุกคนปรารถนาที่จะมีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรงทั้งแม่และลูก แต่บางครั้งมีสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้น เช่น กรณีเกิดการแท้งลูก หรือเกิดการ “ท้องลม” ขึ้น กรณีที่แท้งลูกขณะตั้งครรภ์จะมีการใช้พลูในการบำบัดรักษา ดังที่นางฮาซานะ สามารถ ให้ข้อมูลว่า

“...ในช่วงตั้งครรภ์ได้ 3 เดือนแรกอาจมีการแท้งลูกได้ เมื่อเกิดการแท้งลูกโต๊ะบิตันจะมีการใช้หมากพลู อ่านคาถาหรือดูอาว ฟันใส่ลงไปแล้วให้คนแท้งรับประทานเพื่อปรับสภาพร่างกายของสตรีที่แท้งให้กลับมาสู่สภาวะปกติ ส่วนกรณี “ท้องมาน” คือท้องแต่ไม่มีเด็กในครรภ์ เมื่อไปโรงพยาบาลหมอจะขูดมดลูกออก แต่ถ้ารักษากับหมอบ้านโต๊ะบิตันจะให้กินหมากพลูเพื่อรักษามดลูกให้แห้งเร็วขึ้น โดยจะอ่านคาถาลงไปในใบพลูแล้วให้คนป่วยกินจนครบตามกำหนด...”

(ฮาซานะ สามารถ, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

3. ช่วงหลังคลอดจนถึงวันที่ 7

สมัยก่อนการแพทย์ยังไม่ทันสมัย ต้องคลอดกับโต๊ะบิตัน หลังจากทารกคลอดออกมาจากครรภ์มารดาในวันแรกจนถึงวันที่ 7 มีพิธีกรรมที่เรียกภาษาชาวบ้านว่า พิธีโกนหัว ประกอบด้วยกิจกรรม พิธีโกนผมไฟหรือตัดผมไฟ พิธีรับขวัญหรือพิธีเปิดปาก และพิธีไกวเปล และบางพื้นที่มีพิธีกรรมการเข้าสู่ตกรณีทารกหญิงด้วย รายละเอียดดังนี้

3.1 พิธีโกนผมไฟหรือตัดผมไฟ จะปฏิบัติแตกต่างกันแต่ละพื้นที่ บางพื้นที่จะมอบให้เป็นหน้าที่ของโต๊ะบิตันดำเนินการฝ่ายเดียว บางพื้นที่จะให้ป็นหน้าที่ของโต๊ะละบาย

ฝ่ายเดียว ในขณะที่บางพื้นที่โตะละบายจะตัดผมส่วนหนึ่งออกก่อนในวันทำพิธี แล้วโตะบัตันจะโกนให้เกลี้ยงในเวลาถัดไป ทั้งนี้ขึ้นกับบริบทที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ ดังที่นางรอปี้ฮ์เจ๊ะจะ ให้ข้อมูลว่า

“...ในวันทำพิธีโกนหัวที่ผ่านมา พ่อเด็กจะอุ้มทารกพาเดินเวียนให้โตะละบายตัดผมไฟในพิธีกรรม แต่การโกนหัวจริงโดยจะเป็นหน้าที่ของโตะบัตันในเวลาต่อมา...”

(รอปี้ฮ์ เจ๊ะจะ, สัมภาษณ์: 16 มีนาคม 2560)

พิธีโกนผมไฟหรือตัดผมไฟ ดังภาพประกอบที่ 4

ภาพที่ 4: แสดงการเวียนทารกในพิธีโกนหัว โดยคุณพ่อของทารกอุ้มแล้วเวียนรับพรจากโตะละบาย

ที่มา: ซาเราะห์ วัฒนะ (2559)

3.2 พิธีรับขวัญหรือพิธีเปิดปาก นางฮาซานะ สามารถ ให้ข้อมูลว่า

“...พิธีรับขวัญ จะทำเพื่อไม่ให้เด็กตกใจ โดยจะตั้งเทียน ข้าวสารในกระจงคราด แล้วก็จะจุดเทียน ใส่เต็กในถาด โตะบัตันทำพิธีจนเสร็จสำหรับพิธีเปิดปากเด็กจะใช้น้ำชาขำ (น้ำจากบ่อน้ำชาขำที่นครเมกะ) ผลอินทผลัม

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

แหวนทอง และน้ำผึ้งรวง ส่วนชุดหมากพลูในพิธีกรรมนี้ ใช้ชุดเดียวกับ
ตอนพิธีโกนหัวแล้ว...”

(ฮาซานะ สามารถ, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

ส่วนนางเหนียว อินธนู ซึ่งเป็นโต๊ะบัตันที่นับถือศาสนาพุทธ แต่ได้ศึกษา
วิชาการเป็นหมอดำแยมาจากคนมลายูมุสลิมสงขลา และศึกษาวิชาสมุนไพรจากครูหมอที่
เป็นพุทธ ได้ให้ข้อมูลว่า

“...ตอนขึ้นเปลเด็ก จะทำการเปิดปากเด็ก โดยเริ่มจากการใช้พลู 3
คำ แล้วอ่านคาถาเปิดปาก...”

(เหนียว อินธนู, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

3.3 พิธีไกวเปล หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า พิธีเวเปล หรือ พิธีขึ้นเปล ถือเป็นอีก
พิธีกรรมหนึ่งของสังคมมลายูสตูล ครอบครัวที่มีฐานะดีจะทำพิธีอย่างสมศักดิ์ศรีมากกว่า
ครอบครัวที่มีฐานะด้อยกว่า ดังคำบอกเล่าของนายสนหลี่ นาฮุดา แกนนำกลุ่มสำหรับทำ
พิธีกรรมโกนหัวของอำเภอเมือง

“...เพื่อตอบสนองชาวบ้านที่สนใจและมีทางเลือกที่จะจัดพิธีโกนหัว
แบบใหญ่โตและมีฐานะกว่าก็จะเลือกทีมโต๊ะละบายเพราะบรรยากาศ
ครึกครื้นกว่า ส่วนคนที่มีฐานะต่ำกว่าก็จะใช้บริการโต๊ะบัตันในการทำพิธี
โกนหัวหรือหากจะเลือกทั้งสองแนวทางก็ได้ แล้วแต่เขาจะเลือก...”

(สนหลี่ นาฮุดา, สัมภาษณ์: 16 มีนาคม 2559)

พิธีไกวเปล ดังภาพประกอบที่ 5

ภาพที่ 5: แสดงการจำลองพิธีไกวเปล โดยทีมงานจากบ้านทุ่งวิมาน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล
ที่มา: ชาระห์ วัฒนะ (2559)

3.4 พิธีกรรมการเข้าสู่ตนกรณีเป็นทารกหญิง พิธีกรรมการเข้าสู่ตนของทารกหญิงในสังคมมลายูสตูล จะกระทำกันอย่างเคร่งครัด แต่ระยะเวลาในการทำพิธีแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล ส่วนประกอบหลักในการประกอบพิธีกรรมคือชุดหมากพลู ทั้งนี้ลักษณะของพลูที่ใช้ในการเข้าสู่ตนทารกหญิงนั้นจะมีความหลากหลาย เช่น หากจะทำพิธีเข้าสู่ตนตอนโกนหัวเลย ก็จะใช้ขลิบก้านพลูแทน ดังคำบอกเล่าของ นางโรस्ता สองเมือง

“...ในวันโกนผมไฟ โต๊ะบิदनจะทำพิธีขลิบใบพลูให้ทารกกำพร้าพร้อมกับเปิดปาก ในการขลิบใบพลู ก็คือ นำก้านของใบพลูมาทาบทับที่อวัยวะเพศของทารกหญิงแล้วขลิบก้านพลูออก ไม่ได้ขลิบตรงที่อวัยวะเพศจริงแต่อย่างใด...”

(โรस्ता สองเมือง, สัมภาษณ์: 18 ตุลาคม 2559)

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

การขลิบใบพลูหรือพิธีเข้าสู่สู่นัดทารกหญิง ดังภาพประกอบที่ 6

ภาพที่ 6: แสดงการขลิบใบพลูหรือพิธีเข้าสู่สู่นัดทารกหญิง แถบอำเภอละงู จังหวัดสตูล
ที่มา: ชาระห์ วัฒนะ (2559)

บางท้องที่จะทำพิธีเข้าสู่สู่นัดในวันโกนหัวและตัดอวัยวะออกจริง ในกรณีนี้ พลูใช้พร้อมกับพิธีโกนหัว แต่บางท้องถื่นจะทำพิธีเข้าสู่สู่นัดหลังจากนี้ ก่อนที่เด็กจะมีอายุประมาณ 2 ปี เพราะเห็นว่าเด็กยังเล็กเกินไป ในกรณีเช่นนี้จะมีการใช้ชุดหมากพลูร่วมกันกับทารกคนอื่นที่กำลังทำพิธีโกนหัวได้ กรณีเช่นนี้ หมากพลูไม่ต้องเตรียมเอง แต่เตรียมข้าวเหนียวเหลือง แกงไก่ และเงินมอบให้โต๊ะบิดนแทน

นอกจากพลูที่ใช้ในพิธีกรรมหลังจากการคลอดแล้ว ยังมีการใช้สมุนไพรจากพลูเพื่อรักษาอาการท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อของเด็กทารก สมุนไพรจากใบพลูจึงมีส่วนผูกพันกับชีวิตทารกตอนคลอดใหม่ ดังที่นางนาคยา นาคาเลน ให้ข้อมูลว่า

“...เมื่อลูกที่เพิ่งคลอดมีอาการท้องขึ้น จะใช้ใบพลูลงไฟพออุ่น ๆ แล้วมาทาบนท้องของทารกที่มีอาการท้องขึ้นอยู่ อาการปวดท้องก็จะทุเลาและหายลงได้...”

(นาคยา นาคาเลน, สัมภาษณ์: 17 ตุลาคม 2559)

ในบางกรณีการใช้พลูในการรักษาไม่เพียงแต่ใช้ตัวสมุนไพรจากพลูอย่างเดียวแต่จะต้องผ่านพิธีกรรมร่ายมนต์คาถาหรือ สวดดูอาจากโต๊ะหม้อหรือโต๊ะบิदनก่อน เช่น การใช้พลูเพื่อรักษาอาการร้องไห้ไม่หยุดของเด็ก โดยปกติแล้วทารกที่เพิ่งคลอดออกมา มักจะมีอาการร้องไห้ไม่หยุดเพราะมีกลิ่นมาคอยหลอกหลอน จึงมีการป้องกันด้วยการใช้ใบพลู โดยนายเจ๊ะหมัด สง่าบ้านโคก ให้ข้อมูลว่า

“...เด็กทารกที่คลอดออกมามักจะมีอาการร้องไห้ ตกใจบ่อย เพราะมี “กลิ่น” มาคอยหลอกหลอนอยู่ การรักษาจะใช้พลูคู่กับอ่านโองการจาก คัมภีร์อัลกุรอาน...”

(เจ๊ะหมัด สง่าบ้านโคก, สัมภาษณ์: 17 ตุลาคม 2559)

4. ช่วง 44 วันหลังการคลอด

ในสังคมมลายูสตูลนั้นผู้หญิงที่เป็นแม่ ต้องปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดตลอดการอยู่ไฟ ทั้ง 44 วันหลังจากคลอดลูก ดังที่ ประมูล อุทัยพันธ์ (2532: 94) อธิบายถึงลักษณะของการอยู่ไฟว่าถือเป็นการอบแห้งสำหรับผู้เป็นแม่หลังคลอด ในส่วนของสังคมมลายูสตูลนั้นตลอดการอยู่ไฟจะให้โต๊ะบิदनปีบวันตัวจำนวน 3 ครั้ง จำนวนการใช้พลูแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน แต่จะมีการใช้พลูสำหรับแม่ลูกอ่อนที่มีอาการมดลูกดำหรือมดลูกพองของแม่หลังคลอดเป็นกรณีพิเศษ ดังที่นางเหนียว อินธนู ให้ข้อมูลว่า

“...กรณีมดลูกพอง หมอจะจับที่ท้องเพื่อตรวจดูก่อนแล้วจึงจะบอกได้ว่า จะต้องใส่พลูไปกี่ใบ การบีบมดลูก ปกติจะใช้เวลารักษา 3 วัน อุปกรณ์ที่ใช้คือ ชูตหมากพลู เทียน เงินสำหรับตั้งราคา 52 บาท หมอจะเตรียมยาต้มให้ ต้องนำพลูมาใส่ในเทียนหมากก่อนทุกครั้งเพื่อบูชาครูหมอ และต้องมีการตั้งราคา โดยใช้ชูตหมากพลู และข้าวสารเหนียวและข้าวสารเจ้า...”

(เหนียว อินธนู, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

ในขณะที่โต๊ะบิदनบางคนจะกำหนดจำนวนพลูแน่นอนในการรักษา ดังที่นางฮาซานะ สามารถ ให้ข้อมูลว่า

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

“...จะรักษาคนที่มดลูกบวม มดลูกต่ำ มดลูกไหลโดยจะมีการผูกกุน (มดลูก) ทันทีหลังการเหยียบ อันมีสาเหตุ เริ่มต้นมาจากการคลอดลูกใหม่ ๆ ในการแตงมดลูกนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการตั้งราด โดยใช้หมากพลู 3 คำ แต่ให้คนไข้เตรียมหมากพลู มาเกินกว่า 3 คำแล้วโต๊ะบิดนจะเลือกเอาเพียง 3 คำนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรม จะอ่านคุดาอลงไป ในใบพลู แล้วนำหมากพลูมาทาที่หน้าท้องกินสามมือ ๆ ละ 1 คำ...”

(ฮาซานะ สามารถ, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

พลูในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่จะมีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละช่วง อันประกอบด้วยช่วงแรก ช่วงการเตรียมตัวเพื่อมีลูกและในระหว่างตั้งครรภ์ ช่วงที่สอง ช่วงหลังคลอดจนถึงวันที่ 7 และช่วงสุดท้ายคือช่วง 44 วันหลังการคลอด นอกจากนี้ยังพบว่า มีการใช้พลูอีกลักษณะหนึ่งตอนใกล้คลอด เพื่อเป็นการทำนายว่าแม่จะคลอดยากหรือง่าย และยังมีการใช้สมุนไพรจากพลูเพื่อรักษาอาการท้องขึ้น ท้องอืด ท้องเฟ้อของเด็กทารกอีกด้วย

ความหมายพลูในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่

จากข้อมูลข้างต้น “พลู” เกี่ยวโยงกับวิถีชีวิตของสังคมมลายูสตูลช่วงเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ 6 ประการโดยในแต่ละบริบทหรือพิธีกรรมให้ความความหมายที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

1. เป็นเครื่องบูชาบรรพบุรุษต้นตระกูลผู้เป็นต้นตำรับของความรู้ ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากพิธีกรรมการตั้งราดเพื่อเป็นเครื่องบูชาหมอในพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ก่อนเริ่มตั้งครรภ์จนถึง 44 วันหลังคลอดลูก ดังเช่นนางกระโณม บิลาอาบู ให้ข้อมูลว่า

“...การฝากครรภ์จะมีการตั้งราด (ตั้งราด) ในการใช้บูชาบรรพบุรุษต้นตระกูลที่ได้มอบวิชาความรู้มา มีการเตรียมเซียนหมากเพื่อยื่นครุหมอบเป็นสัญลักษณ์ของการฝากครรภ์...”

(กระโณม บิลาอาบู, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

เครื่องบูชาบรรพบุรุษต้นตระกูลผู้เป็นต้นตำรับของความรู้ ดังภาพประกอบที่ 7

ภาพที่ 7: แสดงชุดบูชาครูหมอในอดีตต้องมีข้าวสาร ด้ายดิบ เทียน และ ชุดหมากพลู บรรจุลงในภาชนะ

ที่มา: ชาเราะห์ วัฒนะ (2559)

เขียนหมากชุดบูชาครูหมอสำหรับก่อนเริ่มพิธีกรรมต่าง ๆ ดังภาพประกอบที่ 8

ภาพที่ 8: แสดงเขียนหมากชุดบูชาครูหมอสำหรับก่อนเริ่มพิธีกรรมต่าง ๆ ในปัจจุบันมีการตัดวัสดุบางส่วนออกไป

ที่มา: ชาเราะห์ วัฒนะ (2559)

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

จากการลงพื้นที่ของผู้ศึกษา พบว่าโต๊ะบัตันบางคนอนุญาตให้ใช้พลูแทนพลูสด ในการจัดเครื่องบูชาหมอบได้ ดังที่นางเหนียว อินธนู ให้ข้อมูลว่า

“...ในการรักษาส่วนหนึ่งใช้พลูวางลงไปในเขี่ยนหมาก ปล่อยให้พลูแห้ง
อยู่ในนั้น จะเพิ่มเรื่อย ๆ จากการนำมาวางของแต่ละคนตอนมารักษา หาก
บางคนมารักษาโดยไม่พาพลูก็สามารถรักษาให้ได้ โดยอาศัยการพลอยพลู
ของคนก่อนหน้านั้น...”

(เหนียว อินธนู, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

ชุดเขี่ยนหมากบูชาครุหมอบที่เป็นพลูแห้ง ดังภาพประกอบที่ 9

ภาพที่ 9: แสดงชุดเขี่ยนหมากบูชาครุหมอบที่เป็นพลูแห้ง ซึ่งอนุญาตให้ใช้แทนพลูสด
ที่มา: ชาระห์ วัฒนะ (2559)

ในขณะที่นางรอเกียะ ยะระ ให้ข้อมูลว่า

“...จะเริ่มใช้พลูตอนพิธีโกนหัว พร้อมกับอุปกรณ์ร่วมอื่น ๆ จะมีการจุด
เทียนก่อนที่จะโกนหัว เพื่อเป็นเครื่องบูชาบรรพบุรุษตระกูล...”

(รอเกียะ ยะระ, สัมภาษณ์: 17 ตุลาคม 2559)

ส่วนนางรีบะ รบานา ได้ให้ข้อมูลว่า

“...ตอนทำพิธีโกนหัว จะมีการเจิมหน้าผากเด็กและผู้เป็นแม่ โดยจะใช้ใบพลู 4 - 5 ใบ คู่กับอุปกรณ์ร่วมอื่น ๆ ใช้ชน 2 ใบ ใบหนึ่งใส่ข้าวสารเหนียว อีกใบหนึ่งใส่ข้าวสารเจ้า นำอุปกรณ์ทั้งหมดใช้เป็นชุดตั้งคราด (ตั้งราด) ในการบูชาหมอ แล้วนำไปให้โต๊ะบิตันทำการจุดเทียนขอต่อบรรพบุรุษต่อไป...”

(รีบะ รบานา, สัมภาษณ์: 24 ตุลาคม 2559)

2. เป็นสื่อแสดงการขอความช่วยเหลือและขอบคุณบรรพบุรุษที่ช่วยให้แม่คลอดลูกได้ง่าย และปลอดภัย โดยเชื่อว่าการที่แม่ได้คลอดลูกออกมาได้อย่างปลอดภัยโดยไม่ผ่านมิดหรือมือหมออย่างทุกวันนี้เป็นสิ่งที่มีศรัทธามาก ทุกครั้งที่จะมีการทำพิธีกรรมจึงมีการขอความช่วยเหลือและขอบคุณต่อบรรพบุรุษขึ้น โดยใช้พลูเป็นสื่อ ดังที่นางบาซีบิลยะแม ให้ข้อมูลว่า

“...ในการทำพิธีอาบน้ำ เจ็ดเดือนในอดีตจะใช้รูปเทียน ข้าวสารเวลที่ตั้งคราด (ตั้งราด) โดยจะมีการกล่าวนามเจ้าที่เจ้าทางในขณะจุดเทียนเพื่อขอความช่วยเหลือให้ทำคลอดออกมาได้อย่างง่ายดาย...”

(บาซี บิลยะแม, สัมภาษณ์: 24 ตุลาคม 2559)

3. เป็นพืชสมุนไพรนำมาใช้รักษาอาการป่วยของแม่และเด็ก สมุนไพรจากใบพลูสามารถรักษาโรคต่าง ๆ และรักษาอาการแพ้ของผู้เป็นแม่ ดังที่ นางฮาซานะ สามารถ ให้ข้อมูลว่า

“...ในช่วงตั้งครรภ์ได้ 3 เดือนแรกอาจมีการแพ้ลูกได้ เมื่อเกิดการแพ้ลูกโต๊ะบิตันจะมีการใช้หมากพลูอ่านคาถาหรือดูอาวพบใส่ลงไปแล้วให้คนแพ้รับประทานเพื่อปรับสภาพร่างกายของสตรีที่แพ้ให้กลับมาสู่สภาวะปกติ พลูจึงเป็นสมุนไพรในการบำบัดรักษา หรือกรณีท้องลม (อาการท้องป่องขึ้นแต่ไม่มีตัวเด็ก) โต๊ะบิตันก็จะให้กินหมากพลูเพื่อรักษามดลูกให้เร็วขึ้น โดยโต๊ะบิตันจะอ่านคาถาลงไปในใบพลูแล้วให้คนป่วยกิน...”

(ฮาซานะ สามารถ, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่
ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

4. เป็นสื่อทำนายเพศของทารกที่จะคลอดออกมา โดยโตะบีดันจะทำนายเพศของทารกจากลักษณะของพลูที่เกี่ยวข้องกับโตะบีดัน โดยนางฮินตน อาดำ ให้ข้อมูลว่า

“...ในการทำหน้าที่ในการเป็นโตะบีดัน ถ้าหากตัวเองเกิดอาการอยากกินพลูมาก ๆ แสดงว่าทารกที่จะออกมาเป็นผู้หญิง แต่ถ้าอยากสูบใบจากแสดงว่าทารกจะออกมาเป็นชาย พลูจึงใช้เป็นสื่อในการบอกเพศของทารกที่จะคลอดออกมา...”

(ฮินตน อาดำ, สัมภาษณ์: 10 พฤศจิกายน 2559)

5. เป็นสื่อที่ทำนายว่าแม่จะคลอดยากหรือง่าย พลูจะมีบทบาทมากในการทำนายภาวะการคลอดของมารดา โดยนางสะอีดี้ หัสนี ให้ข้อมูลว่า

“...ในสมัยก่อน ตอนเจ็บจะคลอดนั้นจะมีการโยงโตะละตรงกับผู้หญิงที่กำลังนอนรอจะคลอด หากโตะละหัวลง แสดงว่าคลอดง่ายแต่หากหางลงแสดงว่าจะคลอดยาก...”

(สะอีดี้ หัสนี, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

เช่นเดียวกับนางเหนียว อินธนู ให้ข้อมูลว่า

“...จะให้คนที่จะมารักษา วางพลูลงไปโนเขียนหมากแล้วจุดเทียน เช่นกรณีคนเจ็บจะเกิด ใส่พลูลงไปโนชั้น 3 ใบ แล้วอ่านผลที่จะเกิดตามมาจากลักษณะการตั้งใบพลูนั่นเอง...”

(เหนียว อินธนู, สัมภาษณ์: 12 พฤศจิกายน 2559)

6. เป็นเสมือนเกราะป้องกันภัยอันตรายที่อาจเกิดการรบกวนจาก “ญิน” ภูตผี และมารร้ายสำหรับผู้หญิงที่กำลังตั้งครรภ์และทารกที่เพิ่งคลอดออกมา ทารกที่เพิ่งคลอดออกมามักจะมีการร้องไห้ไม่หยุด เชื่อกันว่ามี “ญิน” มารร้ายมากอย่หลอกหลอน จึงมีการป้องกันดังกล่าวด้วยการใช้ใบพลูควบคู่กับโองการในคัมภีร์ อัลกุรอาน ดังนั้นความหมายพลูในขั้นตอนนี้จึงเป็นเสมือนเกราะป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ จาก “ญิน”

“พลู” เกี่ยวโยงกับวิถีชีวิตของสังคมลาลายุสตุลช่วงเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ โดยในแต่ละบริบทหรือพิธีกรรมให้ความความหมายที่แตกต่างกันเช่น เป็นเครื่องบูชาบรรพบุรุษต้นตระกูลผู้เป็นต้นตำรับของความรู้ เป็นสื่อแสดงการขอความช่วยเหลือและขอบคุณบรรพบุรุษที่ช่วยให้แม่คลอดลูกได้ง่ายและปลอดภัย เป็นพืชสมุนไพรนำมาใช้รักษาอาการป่วยของแม่และเด็ก เป็นสื่อทำนายเพศของทารกที่จะคลอดออกมาและทำนายว่าแม่จะคลอดยากหรือง่าย อีกทั้งเชื่อว่าเป็นเสมือนเกราะป้องกันภัยอันตรายจากภูติผีและมารร้ายสำหรับผู้หญิงที่กำลังตั้งครรภ์และทารกที่เพิ่งคลอดออกมา

จากพิธีกรรมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมของมนุษย์ที่มีพลูเข้าไปเป็นส่วนประกอบนั้น มีจุดหมายโดยรวมเพื่อความอยู่รอดและความอยู่เย็นเป็นสุข ตลอดจนเพื่อเป็นกำลังใจและความเป็นสิริมงคลในชีวิตของเผ่าพันธุ์และต้องการที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ จึงต้องมีการประกอบพิธีกรรมในลักษณะต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า การประกอบพิธีกรรมขึ้นก็เพื่อความเป็นสิริมงคลและเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขในชีวิต

บทสรุป

การศึกษาความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ได้เปิดมุมมองของสังคมลาลายุสตุลในมิติความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณ พบว่าการเปลี่ยนผ่านในแต่ละช่วงชีวิตของผู้หญิงในสังคมลาลายุสตุลมักจะเชื่อมโยงกับโลกเหนือธรรมชาติ โด่ะบิตันหรือหมอตำแย ไม่เพียงเป็นตัวแทนของสถาบันสุขภาพพื้นบ้านที่ทำหน้าที่ดูแลผู้หญิงอย่างใกล้ชิดตลอดช่วงของการตั้งครรภ์ หากยังเป็นสื่อกลางระหว่างอำนาจที่มองไม่เห็นกับมนุษย์ ส่งผลให้ผู้หญิงที่กำลังจะเป็นแม่รู้สึกถึงความสมดุลของร่างกายและจิตใจ โดยมี “พลู” เป็นตัวร่วมหลักที่ผู้หญิงใช้สำหรับบูชาครูหมอตำแย ส่วนโด่ะบิตันใช้ “พลู” ในพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ สำหรับในมิติความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างโด่ะบิตัน พลู และผู้หญิง คนลาลายุสตุลเชื่อว่าการเปลี่ยนผ่านในแต่ละช่วงชีวิตของผู้หญิง มักจะเชื่อมโยงกับโลกเหนือธรรมชาติ โด่ะบิตันหรือหมอตำแย เป็นเสมือนสื่อกลางระหว่างอำนาจที่มองไม่เห็นกับผู้หญิง ความเชื่อนี้เป็นจารีตที่ปฏิบัติต่อ ๆ กันมาว่า คนแต่ละคนก่อนที่จะได้รับการคัดเลือกจากวิญญาณครูหมอให้เป็นโด่ะบิตันนั้น มีสาเหตุและที่ไปที่มาแตกต่างกัน ซึ่งแต่ละกรณีจะมีพลูเข้าไปเกี่ยวข้องทุกชั้น

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่ ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

ตอน ทั้งลักษณะ องค์ประกอบร่วมในการใช้ใบพลู และความหมายของพลู ด้วยเหตุนี้ การเป็นโต๊ะบัตันจะมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และการใช้พลูในการสืบทอดวิชาครูหมอบุคคล ดังนั้น พลูจึงเป็นตัวร่วมหลักในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง โต๊ะบัตันเป็นเสมือนตัวแทนของสถาบันสุภาพพื้นบ้านที่ทำหน้าที่ดูแลผู้หญิงอย่างใกล้ชิดตลอดช่วงการตั้งครรภ์ โดยเฉพาะเรื่องการรักษาคุณ (มดลูก) เช่นเดียวกับ กรณีการผดุงครรภ์โบราณชาวมุสลิมในหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่ระบุว่า ระยะหลังคลอด โต๊ะบัตันหรือหมอบุญจะให้ผู้หญิงหลังคลอดอยู่ไฟเพื่อให้มดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น ทั้งแนะนำการดูแลตนเองหลังคลอด โดยเฉพาะการใช้สมุนไพรขับน้ำคาวปลา บำรุงครรภ์ เร่งน้ำนม ส่วนทารกโต๊ะบัตันจะทำพิธีไม่ให้ผีทำร้ายเด็ก ใช้สมุนไพรรักษาสะดือเด็กให้แห้ง ช่วยป้องกันผื่นคัน และดูแลทารกไม่ให้เจ็บไข้ได้ป่วย (ขวัญชัย เกิดบางบอน, 2542: 178 - 179)

2. ความเสี่ยงต่อการสูญหายของภูมิปัญญาหมอบุญในกลุ่มคนมลายูสตูล เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การใช้พลูในพิธีกรรมการเกิดโดยโต๊ะบัตันต้องหมดไป ดังงานวิจัยของ อติสร ศักดิ์สูง และเปรมสิริ ขวณไชยสิทธิ์ (2561: 45 - 46) ที่ให้ข้อมูลว่า แม้ยังมีผู้ดำรงอาชีพโต๊ะบัตันอยู่ แต่กำลังลดจำนวนลงอย่างเห็น ได้ชัด เนื่องจากขาดความต่อเนื่องในการสืบทอดอาชีพ พร้อม ๆ กับการเข้าถึงของบริการสาธารณสุขสมัยใหม่จากภาครัฐ และค่านิยมของผู้คนที่ทำให้หญิงมีครรภ์หันมาใช้บริการจากสถานอนามัยและโรงพยาบาลมากขึ้นหลายพื้นที่โต๊ะบัตันเริ่มสูญหาย จนทำให้พิธีกรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมหมดความสำคัญไป

3. บทบาทของเพศชายในพิธีกรรมการเกิดของกลุ่มคนมลายูสตูล เพศชายเข้ามาเกี่ยวข้องในขั้นตอนการเปิดปาก และการไกวเปล แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า เจ้าของบ้านเลือกคนกลุ่มใดให้ทำพิธีกรรม เช่น เลือกให้กลุ่มหมอบุญพิธีกรรมที่เป็นเพศหญิง คือหมอบุญหรือโต๊ะบัตันดำเนินการพิธีกรรมตั้งแต่ต้นจนเสร็จเองทุกขั้นตอน บางพื้นที่จะให้ทางกลุ่มผู้ชายที่มีบทบาทตำแหน่งหน้าที่ในสังคมที่เป็นโต๊ะอิหม่ามหรือโต๊ะละบัยมาทำพิธีกรรมเปิดปากและไกวเปล เช่นเดียวกับงานของ ทิพวรรณ อินสมะพันธ์ (2555: บทคัดย่อ) ที่ระบุว่า ประเพณีปฏิบัติเกี่ยวกับการโกนผมไฟ การขึ้นเปล เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ปรากฏในพิธีกรรมการโกนผมไฟ โดยไม่ได้เป็นหลักการทางศาสนาที่กำหนดไว้ แต่เป็นประเพณีปฏิบัติที่ได้สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อเป็นการรับขวัญเด็ก และกล่อมให้เด็กว่านอนสอนง่ายโดยการนำเปลมาตกแต่งให้สวยงามด้วยริบบิ้น กระดาษสี หรือสายรุ้งเพื่อให้มีสีสัน และ

นำขนม ของเล่น หรือธนบัตรมาแขวนไว้ที่เปล เมื่อเด็กโกนผมไฟเสร็จแล้ว ผู้เป็นพ่อจะนำ เต็กวางลงเปล อีห่ม่านหรือผู้นำศาสนาและโต๊ะละบาย อ่านคัมภีร์อัลกุรอานที่มีทำนองเสนาะ ญาติและแขกผู้มาร่วมงานนั่งล้อมรอบเปลร่วมกันขอพรให้แก่เด็ก เมื่อเสร็จสิ้นการแห่กล่อม บิดาจะนำเด็กขึ้นจากเปล ในขณะนั้น ญาติพี่น้อง และแขกผู้มาร่วมงานโดยเฉพาะเด็ก ๆ จะเข้าไปหยิบขนมและสิ่งต่าง ๆ ที่แขวนไว้ที่เปล

4. การทำหน้าที่ของโต๊ะหมอด้ายหรือโต๊ะบิดัน แสดงให้เห็นคุณค่าของการเป็น คนที่มีความรับผิดชอบและหน้าที่ในการช่วยเหลือในการคลอจนถึงหลังคลอดดั่งที่ ดารณี อ่อนชมจันทร์ (2550: 40) ได้ให้ข้อมูลว่า การทำหน้าที่ของโต๊ะบิดัน เสมือนเป็นพันธะ สัญญาที่โต๊ะบิดันจะมีหน้าที่ในการดูแลมารดา ก่อนคลอด อย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งคลอด และหลังคลอด เพื่อให้ทั้งมารดาและเด็กปลอดภัย

แม้ว่าบริบทความทันสมัยจะเข้ามาในสังคมมาหลายยุคหลายสมัย แต่หมอด้ายยังคงมีการสืบเชื้อสายและส่งต่อมรดกภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันสถาบันครอบครัวและเครือญาติที่กำลังจะมีสมาชิกใหม่ ต่างรักษารีดพิธีกรรม และความเชื่อ เพื่อให้ผู้หญิงสามารถเปลี่ยนผ่านจากความเป็นสาวสู่ความเป็นแม่ได้อย่างปลอดภัยและสมบูรณ์ที่สุด

รายการอ้างอิง

- กิ่งแก้ว อรรถากร. (2558). ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา ไทยศึกษา: อารยธรรม หน่วยที่ 6 – 11*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กิตติกรณ นพอดมพันธ์. (2554). *การสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยจากลัญญา ดอกบัวในพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์ ศป.ด. (ศิลปกรรมศาสตร์). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ขวัญชัย เกิดบางบอน. (2547). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของผดุงครรภ์โบราณชาวมุสลิมในงานอนามัยแม่และเด็ก: กรณีศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดระนอง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *ลัญญาวิทยา: โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับรากศีกษารัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: วิทยา.

ความหมาย “พลู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่
ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

- ดารณี อ่อนชมจันทร์. (2550). องค์ความรู้การนวดก่อนคลอด หลังคลอด และนวดกระตุ้น
น้ำนมของโต๊ะบีแด (หมอตำแยชาวไทยมุสลิม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้).
วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 5(2), 40.
- ทิพวรรณ อินสมะพันธ์. (2555) วัฒนธรรมชาวไทยมุสลิมเขตทุ่งครุ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
(ไทยศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- นันทวัน บุญยะประภัศร และ อรุณช โชคชัยเจริญพร. (2541). สมุนไพรไม้พื้นบ้านเล่ม 1.
กรุงเทพฯ: ประชาชน.
- นิตยา พัดเกาะ. (2557). ศิลปะชั้นหมากไม้อีสาน. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. (การวิจัยทางศิลปะ
กรรมศาสตร์). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุญเสริม ฤทธาภิรมย์. (2548). รวมเรื่องเมืองสตูล. สงขลา: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาการ
พิมพ์.
- ประมุข อุทัยพันธ์. (2532). ผากไว้ที่ปัตตานี. ปัตตานี: ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มูรติ ทิมะเสน. (2539). อะก็เกาะฮ. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- วรรณพิมล อังคศิริสรพ. (2544). มายาคติ: สรรนิพนธ์จาก Mythologies ของ
Roland Barther. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- สมเกียรติ ตั้งมโน. (2550). สัญศาสตร์ การศึกษาเรื่องเครื่องหมาย: Semiology the
Study of Signs. [http://www.midnightuniv.org/midarticle/newpage12.
html](http://www.midnightuniv.org/midarticle/newpage12.html).
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2547). ทางสายวัฒนธรรม: รวมบทความพิเศษในรอบทศวรรษ.
กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- อดิสร ศักดิ์สูง และ เปรมสิริ ขนไชยสิทธิ์. (2561). วิถีโต๊ะบีแด: การดำรงภูมิปัญญาพื้น
บ้าน สืบสานวัฒนธรรมชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วารสารอินทนิล
ทักษิณสาร, 13(1), 31 - 53.
- Chick, N., & Meleis, A.I. (1986). *Transitions: A nursing concern*. In P.L. Chinn
(Ed.). *Nursing research methodology*. Boulder, CO: Aspen Publication.

บุคลากรกรม

กระโณม บิลอาบุญ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 50 หมู่ที่ 4 ตำบลควนสะอาด อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2559.

กอรื แอหนุ่ม (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 6 ตำบลเจ๊ะบิลัง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2559.

เกียะ สมายัย (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 130 หมู่ที่ 1 ตำบลลุด อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2559.

เจ๊ะหมัด สง่าบ้านโคก (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 17 ตำบลควนโพร อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2559.

ติมะ สุกลา (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 102 หมู่ที่ 7 ตำบลควนสะอาด อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2559.

นาตยา นาปาเลน (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 112/1 ซอย 1 ตำบลพิมาน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2559.

บาซี บิลยะแม (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 6 ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2559.

บานุน เหล่ทองคำ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 1 ตำบลควนขัน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2559.

บี สลิมีน (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 82 หมู่ที่ 6 ตำบลลุด อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2559.

มะ บิลอาบุญ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 50 หมู่ที่ 4 ตำบลควนสะอาด อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2559.

มุหิบบะ โส๊ะสันส๊ะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 105 หมู่ที่ 11 ตำบลลุด อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2559.

ยาหมาด เจ๊ะจะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 7 ตำบลควนขัน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2559.

ความหมาย “พหู” ในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นแม่
ในสังคมมลายูจังหวัดสตูล

รอเกียะ ยะระ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 10 บ้านทุ่ง
วิมาน ตำบลบ้านควน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2559.

รอปีอะฮ์ เจ๊ะงะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่
7 ตำบลควนขัน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2559.

ริยะะ หลังปูเต๊ะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 189 หมู่ที่
5 ตำบลบ้านควน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2559.

รีบ๊ะ รบบานา (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 40 หมู่ที่ 5
ตำบลเจ๊ะ บิลังอำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2559.

โรสดา สองเมือง (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 621 หมู่
ที่ 1 ตำบลกำแพง อำเภอละงู จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2559.

สนหลี นาฮุดา (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 72 หมู่ที่ 2
ตำบลควนขัน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2559.

สะอิดี หัสนี (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 155 หมู่ที่ 6
ตำบลเจ๊ะบิลัง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2559.

สาระ บิลาอาบู (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 54 หมู่ที่ 4
ตำบลควน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2559.

เหนี่ยว อินธนู (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 177 หมู่ที่
6 ตำบลเจ๊ะบิลัง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2559.

ฮาซานะ สามารถ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 158 หมู่
ที่ 5 ตำบลเกตรี อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2559.

อินดอน อาดำ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ชาเราะห์ วัฒนะ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 182 หมู่ที่ 1
ตำบลเกตรี อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2559.

Received: May 6, 2020

Revised: May 27, 2021

Accepted: July 1, 2021